

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार-ब

वर्ष ५, अंक १५०]

मंगळवार, नोव्हेंबर २६, २०१९/अग्रहायण ५, शके १९४१

[पृष्ठे ४२, किंमत : रुपये ९.००

असाधारण क्रमांक ४०९

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र अधिनियमान्वये तयार केलेले
(भाग एक, एक-अ आणि एक-ल यांमध्ये प्रसिद्ध केलेले नियम व आदेश यांब्यतिरिक्त) नियम व आदेश.

शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग

मंत्रालय विस्तार, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक २६ नोव्हेंबर २०१९

अधिसूचना

महाराष्ट्र खाजगी शाळांतील कर्मचारी (सेवेच्या शर्ती), विनियमन अधिनियम, १९७७.

क्रमांक संकीर्ण.२०१८/प्र.क्र.३९७/टीएनटी-१, महाराष्ट्र खाजगी शाळांतील कर्मचारी (सेवेच्या शर्ती), विनियमन अधिनियम, १९७७ (१९७८ चा महा. ३) याच्या कलम १६ चे पोट-कलम (१), पोट-कलम (२) चा खंड (क) व [२ (अ)] द्वारे प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा आणि याबाबतीत त्यास समर्थन करणाऱ्या इतर सर्व अधिकारांचा वापर करून, महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र खाजगी शाळांतील कर्मचारी (सेवेच्या शर्ती) नियम, १९८१ मध्ये आणखी सुधारणा करण्याचे प्रस्तावित केलेल्या नियमांचा पुढील मसुदा, त्यामुळे बाधा पोहोचण्याची शक्यता असलेल्या सर्व व्यक्तींच्या माहितीकरिता, उक्त अधिनियमांचा कलम १६, पोट-कलम (३) द्वारे आवश्यक असल्याप्रमाणे याद्वारे प्रसिद्ध करण्यात येत आहे आणि याद्वारे अशी नोटीस देण्यात येत आहे की, उक्त मसुदा दिनांक १३ डिसेंबर २०१९ रोजी अथवा त्यानंतर महाराष्ट्र शासन विचारात घेईल.

२. उपरोक्त दिनांकास किंवा त्यापूर्वी उक्त मसुद्याच्या संबंधात कोणत्याही व्यक्तीकडून ज्या कोणत्याही हरकती किंवा सूचना अपर मुख्य सचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक, मंत्रालय, विस्तार भवन, मुंबई ४०० ०३२ यांच्याकडे प्राप्त होतील, त्यावर शासन विचार करील.

(१)

नियमांचा मसुदा

१. या नियमांस, महाराष्ट्र खाजगी शाळांतील कर्मचारी (सेवेच्या शर्ती), (सुधारणा) नियम, २०१९ असे म्हणावे.
२. महाराष्ट्र खाजगी शाळांतील कर्मचारी (सेवेच्या शर्ती) नियमावली, १९८१ (यात यापुढे ज्याचा निर्देश “ मूळ नियमावली ” असा करण्यात आला आहे.) च्या नियम (२) च्या पोट-नियम (१) मध्ये खंड (ब) नंतर पुढील नोंद समाविष्ट करण्यात येत आहे :—

“ (ब-अ १) “ परिशिष्ट ” म्हणजे, या नियमांना जोडलेले परिशिष्ट ; ”.

३. मूळ नियमावलीतील नियम (६) मधील पोट-नियम (१) ऐवजी पुढील पोट-नियम दाखल करण्यात येत आहे :—

“ (१) (अ) प्राथमिक शाळा, उच्च प्राथमिक शाळा, माध्यमिक शाळा, उच्च माध्यमिक शाळा, कनिष्ठ महाविद्यालये आणि अध्यापक विद्यालयांतील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी यांच्या पदांची किमान अर्हता अनुसूची “ ब ” मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे असेल.

(ब) किमान अर्हताप्राप्त नसलेल्या कोणत्याही शिक्षकाची नियुक्ती दिनांक ३१ मार्च २०१९ नंतर करता येणार नाही.

४. मूळ नियमावलीतील नियम (९) मधील पोट-नियम (४) ऐवजी पुढील पोट-नियम दाखल करण्यात येत आहे :—

“ (४) प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक, कनिष्ठ महाविद्यालय, अध्यापक महाविद्यालयातील कोणत्याही पदावरील नेमणूकीसाठी किमान वयोमर्यादा १८ वर्षांपेक्षा कमी व कमाल वयोमर्यादा ३८ वर्षांपेक्षा जास्त असणार नाही :

परंतु मागास प्रवर्गातील उमेदवारांकरिता कमाल वयोमर्यादा आणखी ५ वर्षे शिथील करण्यात येईल :

परंतु, दिव्यांग उमेदवार व समांतर आरक्षणासाठी पात्र असलेल्या उमेदवारांसाठी शासनाने वेळोवेळी विहित केलेली वयोमर्यादा लागू राहिल.

स्पष्टीकरण.— (अ) “ दिव्यांग व्यक्ती ” म्हणजे दिव्यांग अधिकार अधिनियम, २०१६ (२०१६ चा ४९) मध्ये नमूद केलेली दिव्यांग व्यक्ती ;

(ब) “ समांतर आरक्षण ” म्हणजे महिला, माजी सैनिक, प्रकल्पग्रस्त, खेळाडू तसेच शासनमार्फत घोषित करण्यात आलेला कोणत्याही असा प्रवर्ग.”

५. मूळ नियमावलीच्या अनुसूची “ ब ” मध्ये,—

“ (१) नोंद एक ऐवजी पुढील नोंद दाखल करण्यात येईल :—

(एक) प्राथमिक व उच्च प्राथमिक शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता :

१. इयत्ता पहिली ते पाचवी करिता (प्राथमिक शिक्षक) :—

(अ) शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता.—प्राथमिक शिक्षकांसाठीची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता अनुसूची “ (I) ” मध्ये नमूद केल्यानुसार असेल.

(ब) शिक्षक पात्रता परीक्षा.—राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद (NCTE) यांच्या मार्गदर्शक तत्त्वानुसार केंद्र शासन किंवा राज्य शासन आयोजित अथवा केंद्र शासन किंवा राज्य शासन यांनी प्राधिकृत केलेल्या अभिकरणाद्वारे आयोजित शिक्षक पात्रता परीक्षा [Teachers Eligibility Test (TET)] उत्तीर्ण करणे अनिवार्य असेल.

२. इयत्ता सहावी ते आठवी करिता (उच्च प्राथमिक शिक्षक) :—

(अ) शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता.—उच्च प्राथमिक शिक्षकांसाठीची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता अनुसूची “ (II) ” मध्ये नमूद केल्यानुसार असेल.

(ब) **शिक्षक पात्रता परीक्षा.**—राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद (NCTE) यांच्या मार्गदर्शक तत्त्वानुसार केंद्र शासन किंवा राज्य शासन आयोजित अथवा केंद्र शासन किंवा राज्य शासन यांनी प्राधिकृत केलेल्या अभिकरणाद्वारे आयोजित शिक्षक पात्रता परीक्षा [Teachers Eligibility Test (TET)] उत्तीर्ण करणे अनिवार्य असेल.

३. प्राथमिक व उच्च प्राथमिक शिक्षकांच्या पदांवरील (इयत्ता १ ली ते ८ वी), अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागास प्रवर्ग, खुल्या प्रवर्गातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटक, विमुक्त जाती, सामाजिक आणि शैक्षणिक मागास प्रवर्ग तसेच दिव्यांग उमेदवारांसाठी पात्रता गुणांमध्ये ५ % सूट देण्यात येईल.

(२) नोंद दोन ऐवजी पुढील नोंद दाखल करण्यात येईल :—

(अ) “ (दोन) माध्यमिक व कनिष्ठ महाविद्यालयीन प्रशिक्षित शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता ” या शीर्षकाऐवजी पुढील शीर्षक दाखल करण्यात यावे :—

“ दोन. माध्यमिक शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता ”;

(ब) उप नोंद (१) मधील,—

(i) नोंद (i) ऐवजी पुढील नोंद दाखल करण्यात येईल :—

(i) माध्यमिक शिक्षकांसाठीची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता अनुसूची “ (III) ” मध्ये नमूद केल्यानुसार असेल.

(ii) नोंदी (ii), (iii), (iv) व (v) वगळण्यात येत आहेत ;

(क) पोट नोंद (५) वगळण्यात येत आहे.

(३) नोंद तीन ऐवजी पुढील नोंद दाखल करण्यात,—

(अ) “ (तीन) कनिष्ठ महाविद्यालयीन प्रशिक्षित शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता ” या शीर्षकाऐवजी पुढील शीर्षक दाखल करण्यात यावे :—

“ तीन. उच्च माध्यमिक अथवा कनिष्ठ महाविद्यालयीन शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता ”;

(ब) उप नोंद (१) मधील, —

(i) खंड (i) ऐवजी पुढील नोंद दाखल करण्यात येईल :—

(i) उच्च माध्यमिक अथवा कनिष्ठ महाविद्यालयीन शिक्षकांसाठीची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता अनुसूची “ (IV) ” मध्ये नमूद केल्यानुसार असेल :

परंतु, शासन अथवा आंतर विद्यापीठीय मंडळामार्फत विहित करण्यात आलेली अन्य शैक्षणिक अर्हता ही अनुसूची (IV) मध्ये नमूद केलेल्या शैक्षणिक अर्हतेच्या समकक्ष समजण्यात येईल.

(ii) नोंदी (ii), (iii), (iv) व (v) वगळण्यात येत आहेत ;

(क) पोट नोंदी (५), (६), (७) वगळण्यात येत आहेत.

६. मूळ नियमावलीच्या अनुसूची “ ज ” मध्ये खालील परिशिष्टे नव्याने जोडण्यात येतील :—

परिशिष्ट “ एक ”

(पहा अनुसूची “ ब ” नोंद एक)

अध्यापनाचे विषय	प्राथमिक शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता
इयत्ता १ ली ते ५ वी या वर्गासाठीचे सर्व विषय	मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यताप्राप्त संस्थेची दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका परीक्षा उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो) किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि ४ वर्षांची प्राथमिक शिक्षणातील (B. El. Ed.) किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका (विशेष शिक्षण) परीक्षा उत्तीर्ण राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण. किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेच्या २००२ च्या तरतूदीनुसार मान्यता प्राप्त मंडळाची किमान ४५% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यता प्राप्त संस्थेची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र दोन वर्षांची पदविका (D. T. Ed.) उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो.) किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. परीक्षा उत्तीर्ण किंवा महाराष्ट्र-कर्नाटक सीमावर्ती भागातील ८६५ गावांतील उमेदवार संदर्भात कर्नाटक राज्याची TCH परीक्षा उत्तीर्ण (टिप : जे उमेदवार बी. एड. ही पात्रता पूर्ण करत असतील त्यांचा विचार नियुक्तीसंदर्भात इयत्ता १ ली ते ५ वीच्या वर्ग अध्यापनासाठी शिक्षक म्हणून करण्यात येईल. तथापि, त्यांनी सहा महिन्यांचा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेचा प्राथमिक शिक्षणशास्त्रातील अभ्यासक्रम Bridge course नियुक्ती पासूनच्या दोन वर्षांच्या कालावधीत पूर्ण करणे बंधनकारक आहे.

परिशिष्ट “ दोन ”

(पहा अनुसूची “ ब ” नोंद एक)

क्र.	अध्यापनाचे विषय	उच्च प्राथमिक शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता
१	इंग्रजी, मराठी, हिंदी, उर्दू, कन्नड, सिंधी, तेलगु, गुजराती, तमिळ, मल्याळम, बंगाली, पंजाबी, संस्कृत	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संबंधित विषयातील पदवी परीक्षा किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षास संबंधित विषयासह किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका परीक्षा (त्यास कोणतेही नाव दिले असो) उत्तीर्ण किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी - बी.एड (विशेष शिक्षण) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण. किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेच्या २००२ च्या तरतूदीनुसार मान्यता प्राप्त विद्यापीठाची किमान ४५% गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यता प्राप्त संस्थेची शिक्षणशास्त्र विषयातील एक वर्षांची पदवी (B. Ed.) उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो) किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि संबंधित विषयातील ४ वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदवी परीक्षा (B. El. Ed.) उत्तीर्ण किंवा ४ वर्षांची B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) परीक्षा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण.
२	पर्शियन	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पर्शियन भाषा विषयातील पदवी परीक्षा किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षास संबंधित विषयासह किंवा अलिम (Aalim) किमान ५०% गुणांसह आणि दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका परीक्षा (त्यास कोणतेही नाव दिले असो) उत्तीर्ण किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी-बी.एड. (विशेष शिक्षण) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण. किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेच्या २००२ च्या तरतूदीनुसार मान्यता प्राप्त विद्यापीठाची किमान ४५% गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यता प्राप्त संस्थेची शिक्षणशास्त्र विषयातील एक वर्षांची पदवी (B.Ed.) उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो).
		किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि संबंधित विषयातील ४ वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदवी परीक्षा (B. El. Ed.) उत्तीर्ण किंवा ४ वर्षांची B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) परीक्षा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण.
३	अरेबिक	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची अरेबिक भाषा विषयातील पदवी परीक्षा किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षास संबंधित विषयासह किंवा अलिम (Aalim) किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका परीक्षा (त्यास कोणतेही नाव दिले असो) उत्तीर्ण किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी-बी.एड

		(विशेष शिक्षण) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण. किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेच्या २००२ च्या तरतूदीनुसार मान्यता प्राप्त विद्यापीठाची किमान ४५% गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यता प्राप्त संस्थेची शिक्षणशास्त्र विषयातील एक वर्षाची पदवी (B.Ed.) उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो.) किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि संबंधित विषयातील ४ वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदवी परीक्षा (B. El. Ed.) उत्तीर्ण किंवा ४ वर्षांची B.A.Ed. (किंवा समकक्ष) परीक्षा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण.
४	गणित	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची गणित/ संख्याशास्त्र/ इलेक्ट्रॉनिक्स/ संगणकशास्त्र/ माहिती तंत्रज्ञान विषयातील पदवी परीक्षा किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षास संबंधित विषयासह किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका परीक्षा (त्यास कोणतेही नाव दिले असो) उत्तीर्ण किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी - बी.एड. (विशेष शिक्षण) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण. किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेच्या २००२ च्या तरतूदीनुसार मान्यता प्राप्त विद्यापीठाची किमान ४५% गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यता प्राप्त संस्थेची शिक्षणशास्त्र विषयातील एक वर्षाची पदवी (B.Ed.) उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो.) किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि संबंधित विषयातील ४ वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदवी परीक्षा (B. El. Ed.) उत्तीर्ण किंवा ४ वर्षांची B. Sc. Ed. (किंवा समकक्ष) परीक्षा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण.
५	विज्ञान	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची भौतिकशास्त्र/ रसायनशास्त्र/ वनस्पतीशास्त्र/ प्राणीशास्त्र/ जीव विज्ञान/ पर्यावरणशास्त्र/ सूक्ष्मजीवशास्त्र/ जैवतंत्रज्ञान/ जीवरसायनशास्त्र/ कृषीशास्त्र विषयातील पदवी परीक्षा किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षास संबंधित विषयासह किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका परीक्षा (त्यास कोणतेही नाव दिले असो) उत्तीर्ण किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी - बी.एड. (विशेष शिक्षण) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण. किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेच्या २००२ च्या तरतूदीनुसार मान्यता प्राप्त विद्यापीठाची किमान ४५% गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यता प्राप्त संस्थेची शिक्षणशास्त्र विषयातील एक वर्षाची पदवी (B.Ed.) उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो.) किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा

		उत्तीर्ण आणि संबंधित विषयातील ४ वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदवी परीक्षा (B. El. Ed.) उत्तीर्ण किंवा ४ वर्षांची B. Sc. Ed. (किंवा समकक्ष) परीक्षा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण.
६	इतिहास, भूगोल, सामाजिक शास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची इतिहास/ भूगोल/ अर्थशास्त्र/ राज्यशास्त्र/ समाजशास्त्र/ लोक प्रशासन विषयातील पदवी परीक्षा किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षास संबंधित विषयासह किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका परीक्षा (त्यास कोणतेही नाव दिले असो) उत्तीर्ण किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी - बी.एड.(विशेष शिक्षण) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण. किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेच्या २००२ च्या तरतूदीनुसार मान्यता प्राप्त विद्यापीठाची किमान ४५% गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यता प्राप्त संस्थेची शिक्षणशास्त्र विषयातील एक वर्षांची पदवी (B.Ed.) उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो.) किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि संबंधित विषयातील ४ वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदवी परीक्षा (B. El. Ed.) उत्तीर्ण किंवा ४ वर्षांची B.A.Ed./B. Sc. Ed. (किंवा समकक्ष) परीक्षा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण.
७	गणित आणि विज्ञान	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची गणित/ संख्याशास्त्र/ भौतिकशास्त्र/ रसायनशास्त्र/ वनस्पतीशास्त्र/ प्राणीशास्त्र/ जीवविज्ञान/ पर्यावरणशास्त्र विषयातील पदवी परीक्षा किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षास संबंधित विषयासह किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि दोन वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदविका परीक्षा (त्यास कोणतेही नाव दिले असो) उत्तीर्ण किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) किंवा शिक्षणशास्त्र पदवी- बी.एड. (विशेष शिक्षण) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण. किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेच्या २००२ च्या तरतूदीनुसार मान्यता प्राप्त विद्यापीठाची किमान ४५% गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि मान्यता प्राप्त संस्थेची शिक्षणशास्त्र विषयातील एक वर्षांची पदवी (B.Ed.) उत्तीर्ण (त्यास कोणतेही नाव असो.) किंवा मान्यताप्राप्त मंडळाची किमान ५०% गुणांसह उच्च माध्यमिक (किंवा समकक्ष) परीक्षा उत्तीर्ण आणि संबंधित विषयातील ४ वर्षांची प्राथमिक शिक्षणशास्त्र पदवी परीक्षा (B. El. Ed.) उत्तीर्ण किंवा ४ वर्षांची B.A.Ed./B. Sc. Ed (किंवा समकक्ष) परीक्षा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून उत्तीर्ण.
८	TCH	महाराष्ट्र-कर्नाटक सीमावर्ती भागातील ८६५ गावांतील उमेदवारांना अनुक्रमांक १ ते ७ मधील विषयांपैकी कोणत्याही एका विषयासह कर्नाटक राज्याची TCH परीक्षा उत्तीर्ण असल्यास पात्र समजण्यात येईल.

परिशिष्ट “ तीन ”

(पहा अनुसूची “ ब ” नोंद दोन)

क्र.	अध्यापनाचे विषय	माध्यमिक शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता
१	इंग्रजी, मराठी, हिंदी, उर्दू, कन्नड, सिंधी, तेलगु, गुजराती, तमिळ, मल्याळम, बंगाली, पंजाबी, संस्कृत, पाली, अर्धमागधी, जर्मन, फ्रेंच, रशियन, जपानी	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संबंधित विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड) परीक्षा उत्तीर्ण
२	पर्शियन	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पर्शियन विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किंवा आलिम (Aalim) किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) संबंधित विषयातून किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण
३	अरेबिक	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची अरेबिक विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किंवा आलिम (Aalim) किंवा फाजिल (Fazil) किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) संबंधित विषयातून किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण
४	गणित	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची गणित/ संख्याशास्त्र/ इलेक्ट्रॉनिक्स/ संगणकशास्त्र/ माहिती तंत्रज्ञान विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) संबंधित विषयातून किमान ५०% गुणांसह उत्तीर्ण
५	विज्ञान	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची भौतिकशास्त्र/ रसायनशास्त्र/ वनस्पतीशास्त्र/ प्राणीशास्त्र/ जीव विज्ञान/ पर्यावरणशास्त्र/ सूक्ष्मजीवशास्त्र/ जैवतंत्रज्ञान/ जीवरसायनशास्त्र/ कृषीशास्त्र विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद

		मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) संबंधित विषयातून किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण
६	इतिहास	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची इतिहास /समाजशास्त्र/ राज्यशास्त्र/ विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) संबंधित विषयातून किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण
७	भूगोल	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची भूगोल विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) संबंधित विषयातून किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण
८	गणित व विज्ञान	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची गणित/ संख्याशास्त्र/ भौतिकशास्त्र/ रसायनशास्त्र/ वनस्पतीशास्त्र/ प्राणीशास्त्र/ जीवविज्ञान/ पर्यावरणशास्त्र विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) संबंधित विषयातून किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण
९	सामाजिक शास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची इतिहास /भूगोल / समाजशास्त्र/ राज्यशास्त्र/अर्थशास्त्र/ लोकप्रशासन विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B. A. Ed. (किंवा समकक्ष) संबंधित विषयातून किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण
१०	संरक्षणशास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संबंधित विषयातील पदवी किंवा सामान्य पदवी परीक्षा अंतिम वर्षात संबंधित विषयासह किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शिक्षणशास्त्र पदवी (बी.एड.) परीक्षा उत्तीर्ण

		किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची पदवी परीक्षा B.A.Ed./B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष संबंधित विषयातून किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण
१०.	शारीरिक शिक्षण	शारीरिक शिक्षण या ऐच्छिक विषयासह पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह उत्तीर्ण किंवा शारीरिक शिक्षण या ऐच्छिक विषयासह पदवी परीक्षा किमान ४५ % गुणांसह उत्तीर्ण आणि भारतीय विद्यापीठे किंवा भारतीय ऑलिम्पिक संघटना यांच्या मार्फत आयोजित क्रीडा/ मैदानी खेळ क्रीडा स्पर्धांमध्ये राष्ट्रीय किंवा राज्य किंवा आंतरविद्यापीठ स्तरावर सहभाग प्रमाणपत्र किंवा पदवी परीक्षा किमान ४५ % गुणांसह उत्तीर्ण आणि भारतीय विद्यापीठे किंवा भारतीय ऑलिम्पिक संघटना यांचे मार्फत आयोजित क्रीडा/ मैदानी खेळ, क्रीडा स्पर्धांमध्ये राष्ट्रीय किंवा राज्य किंवा आंतरविद्यापीठ स्तरावर सहभाग प्रमाणपत्र किंवा सेवेत असलेल्या प्रतिनियुक्त उमेदवारांचे संदर्भात (प्रशिक्षित शारीरिक शिक्षण शिक्षक /प्रशिक्षक) किमान ४५ % गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदने अधिसूचित केल्याप्रमाणे (मान्यता निकष आणि प्रक्रिया नियम व अटी २००९ नुसार) किमान ३ वर्ष अध्यापनाचा अनुभव किंवा सेवेत असलेल्या प्रतिनियुक्त उमेदवारांचे संदर्भात (प्रशिक्षित शारीरिक शिक्षण शिक्षक /प्रशिक्षक) किमान ४५ % गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदने अधिसूचित केल्याप्रमाणे (मान्यता निकष आणि प्रक्रिया नियम व अटी २००९ नुसार) किमान ३ वर्ष अध्यापनाचा अनुभव किंवा शारीरिक शिक्षण विषयातील पदवी परीक्षा किमान ४० % गुणांसह उत्तीर्ण किंवा शारीरिक शिक्षण या वैकल्पिक विषयासह पदवी परीक्षा किमान ४० % गुणांसह उत्तीर्ण किंवा शालेय, आंतर महाविद्यालयीन स्तरावर आयोजित क्रीडा/ मैदानी खेळांमध्ये सहभागी पदवीधर उमेदवार किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद (मान्यता निकष व प्रक्रिया) नियम २००७. अधिसूचना १०.१२.२००७ नुसार NCC 'C' प्रमाणपत्र प्राप्त उमेदवार किंवा ३ वर्षांची शारीरिक शिक्षण विषयातील पदवी परीक्षा B. P. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण किंवा

	राज्य/ विद्यापीठीय स्तरावर क्रीडा/ मैदानी खेळ स्पर्धामध्ये सहभागी पदवीधर उमेदवार किंवा आंतर महाविद्यालयीन स्तरावर आयोजित क्रीडा/ मैदानी खेळांमध्ये प्रथम किंवा द्वितीय किंवा तृतीय स्थान प्राप्त आणि NCC 'C' प्रमाणपत्र प्राप्त किंवा साहसी, धाडसी खेळ/क्रीडा प्रकारातील मूलभूत अभ्यासक्रम उत्तीर्ण पदवीधर उमेदवार किंवा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद, अधिसूचना १३.११.२००२ मध्ये अधिसूचित केल्याप्रमाणे (मान्यता प्रस्ताव, प्रस्ताव दाखल करण्याची कालमर्यादा, अध्यापक शिक्षण कार्यक्रम/ अभ्यासक्रम सुरू करण्याची मान्यता व त्यासाठी पूर्ण करावयाचे(नियम आणि निकष) नियम २००९ नुसार क्रीडा विज्ञान, क्रीडा व्यवस्थापन, क्रीडा प्रशिक्षण, योगा, ऑलिम्पिक शिक्षण, क्रीडा पत्रकारिता इत्यादींमधील एक वर्षाचे प्रशिक्षण व पदवी आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून किमान १ वर्ष कालावधीची शारीरिक शिक्षण विषयातील पदवी (B. P. Ed.) किंवा समकक्ष उत्तीर्ण
--	--

परिशिष्ट “ चार ”

(पहा अनुसूची “ ब ” नोंद तीन)

क्र.	अध्यापनाचे विषय	उच्च माध्यमिक/ कनिष्ठ महाविद्यालयीन शिक्षकांची शैक्षणिक व व्यावसायिक अर्हता
१	इंग्रजी, मराठी, हिंदी, उर्दू, कन्नड, सिंधी, तेलगु, गुजराती, तामिळ, मल्याळम, बंगाली, पंजाबी, संस्कृत, पाली, अर्धमागधी, जर्मन, फ्रेंच रशियन, जपानी, स्पॅनिश, चिनी,	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संबंधित विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संबंधित विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी.ए.एड. (B. A. Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
२	पर्शियन	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पर्शियन विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पर्शियन विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी.ए.एड (B. A. Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
३	अरेबिक	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची अरेबिक विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची अरेबिक विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय अध्यापक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी.ए.एड. (B.A.Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण

४	महाराष्ट्री प्राकृत	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संस्कृत/ पाली/ अर्धमागधी विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संस्कृत/ पाली/ अर्धमागधी विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी. ए. एड. (B. A. Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
५	गणित	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची गणित/ संख्याशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B.Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची गणित/ संख्याशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B.A.Ed./ B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
६	इतिहास, भूगोल, राज्यशास्त्र, अर्थशास्त्र, मानसशास्त्र, भूशास्त्र, समाजशास्त्र, संरक्षणशास्त्र, ग्रंथालय व माहितीशास्त्र, तत्वज्ञान, लोकप्रशासन	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संबंधित विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B.Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची संबंधित विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B.A.Ed./ B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण

७	तर्कशास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची तर्कशास्त्र/ तत्वज्ञान विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची तर्कशास्त्र/ तत्वज्ञान विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी.ए.एड. (B.A.Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
८	वस्त्रशास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वस्त्रशास्त्र/ रसायनशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड (B.Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वस्त्रशास्त्र/ रसायनशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
९	शिक्षणशास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची शिक्षणशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची शिक्षणशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. A. Ed./ B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
१०	भौतिकशास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Physics/Electronics/Applied Physics/Nuclear Physics विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड (B.Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Physics/Electronics/Applied Physics/Nuclear

		Physics विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
११	रसायनशास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Chemistry (Organic/Inorganic/Physical/Biochemistry/ Analytical) विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B.Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Chemistry (Organic/Inorganic/Physical/Biochemistry/ Analytical) विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
१२	जीवशास्त्र	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Botany/ Zoology/ Environmental Science/ Life Sciences/ Bio Sciences/ Microbiology/ Molecular Biology/ Plant Physiology/ Biotechnology/ Agriculture and Pest Management/ Genetics विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B.Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Botany/ Zoology/ Environmental Science/ Life Sciences/ Bio Sciences/ Microbiology/ Molecular Biology/ Plant Physiology/ Biotechnology/ Agriculture and Pest Management/ Genetics विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण

१३	पशुविज्ञान आणि तंत्रज्ञान Animal Science and Technology	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Veterinary Sciences/Biotechnology/Zoology/ Life Sciences विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Veterinary Sciences/Biotechnology/Zoology/ Life Sciences विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण
१४	कृषी विज्ञान आणि तंत्रज्ञान Agricultural Science and Technology	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Agriculture Sciences/Biotechnology/Botany/ Life Sciences/Microbiology विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Agriculture Sciences/Biotechnology/Botany/ Life Sciences/Microbiology विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण.
१५	अन्नशास्त्र व तंत्रज्ञान Food Science and Technology	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Food Science/Food Processing/Food Technology विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Food Science/Food Processing/Food Technology विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी.ए.एड (B. Sc. Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण.

१६	गृह व्यवस्थापन Home Management	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची गृह विज्ञान (Home Science)/Home Economics विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची गृह विज्ञान (Home Science)/Home Economics विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. A. Ed./B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण.
१७	माहिती तंत्रज्ञान Information Technology	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Computer Science/Computer application/Information Technology/Computer management विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण.
१८	पुस्तकपालन व लेखाकर्म Book keeping and Accountancy	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वाणिज्य शाखेची पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B.Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वाणिज्य शाखेची पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी. ए. एड. (B. Sc. Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण. टीप : M.Com Applied/Business Economics असणारे उमेदवार पात्र नसतील.
१९	वाणिज्य संघटन व व्यवस्थापन Organization of Commerce and management	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वाणिज्य शाखेची पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B.Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वाणिज्य शाखेची पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA*) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण

		परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी. ए. एड. (B. Sc. Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण. टीप : M.Com Applied/Business Economics असणारे उमेदवार पात्र नसतील.
२०	चिटणीसाची कार्यपद्धती Secretarial Practice	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वाणिज्य शाखेची पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी. एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वाणिज्य शाखेची पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५० % गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी.ए.एड. (B. Sc. Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण. टीप : M.Com Applied/Business Economics असणारे उमेदवार पात्र नसतील.
२१	सहकार Co-operation	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वाणिज्य शाखेची पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची वाणिज्य शाखेची पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA[*]) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B.A.Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण. टीप : M.Com Applied/Business Economics असणारे उमेदवार पात्र नसतील.
२२	Design and Color	Graphic Designing सह GD Art/Architecture पदवी परीक्षा उत्तीर्ण
२३	History of Arts and	Graphic Designing सह GD Art/Architecture पदवी परीक्षा उत्तीर्ण

	Appreciation	
२४	History of Development of Indian Music, Vocal Light Music, Vocal Classical music, Instrumental Music	मान्यताप्राप्त संस्था/विद्यापीठाची संबंधित विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह (किंवा समकक्ष) उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण.
२५	बाल विकास Child Development	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Home Science/Home Economics/Psychology/Child Development विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण. किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची Home Science/ Home Economics/Psychology/Child Development विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची बी. एस्सी. एड (B. Sc. Ed.) किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण.
२६	आरोग्य व शारीरिक शिक्षण Health and physical Education	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची किमान ५०% गुणांसह पदवी परीक्षा उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून शारीरिक शिक्षण विषयातील पदव्युत्तर पदवी (M.P. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण.
२७	पर्यावरण शिक्षण Environment Education	मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पर्यावरणशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून बी.एड. (B. Ed.) परीक्षा उत्तीर्ण

		किंवा मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पर्यावरणशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा किमान ५०% गुणांसह किंवा समकक्ष Credit Grade (CGPA) सह उत्तीर्ण आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मान्यताप्राप्त संस्थेतून ४ वर्षांची B. Sc. Ed. किंवा समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण.
--	--	---

(Note: * CGPA—Cumulative Grade Point Average)

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

स्वाती नानल,
शासनाच्या उप सचिव.

SCHOOL EDUCATION AND SPORTS DEPARTMENT
Mantralaya, Madam Cama Marg, Hutatma Rajguru Chowk,
Mantralaya, Mumbai 400 032, dated the 26th November 2019

NOTIFICATION

MAHARASHTRA EMPLOYEES OF PRIVATE SCHOOLS (CONDITIONS OF SERVICE) REGULATION ACT, 1977.

No. Sankirn-2018/C.R.397/TNT-1. — In exercise of the powers conferred by sub-section (1) & clause (a) of sub-section (2) and [2 (A)] of the section 16 of the Maharashtra Employees of Private Schools (Conditions of Service) Regulation Act, 1977 (Mah. III of 1978), and of all other powers enabling it in that behalf, the following draft rules, which the Government of Maharashtra proposes further to amend the Maharashtra Employees of Private Schools (Conditions of Service) Regulation Rules, 1981, is hereby published as required by sub-section (3) of section 16 of the said Act, for information of all persons likely to be affected thereby; and notice is hereby given that the said draft rules will be taken into consideration by the Government of Maharashtra on or after 13th of December, 2019.

** Date and month to be filled in by the Department, before issue.

2. Any objections or suggestions which may be received by the Additional Chief Secretary, School Education and Sports Department, Mantralaya Annex, Hutatma Rajguru Chowk, Madam Cama Marg, Mumbai-400 032, from any person with respect to the said draft, before the aforesaid date, will be considered by the Government.

DRAFT RULES

1. These rules may be called the Maharashtra Employees of Private Schools (Conditions of Service) (Amendment) Rules, 2019.

2. In rule 2 of the Maharashtra Employees of Private Schools (Conditions of Service) Rules, 1981 (hereinafter referred to as “the principal rules”), in sub-rule (1), after clause (b), the following clause shall be inserted, namely:-

“(b-A1) “Annexure” means, the Annexures appended to these rules ;”.

3. In rule 6 of the Principal Rules, for sub-rule (1), the following sub-rule shall be substituted, namely:-

“(1) (a) The minimum qualifications for the posts of teachers and the non-teaching staff in the primary schools, higher primary schools, secondary schools, higher secondary schools, junior colleges and junior colleges of education shall be as specified in Schedule ‘B’.

(b) The candidate who does not possess the minimum qualifications shall not be appointed to the post of teacher after 31st March, 2019.”.

4. In rule 9 of the principal Rules, for sub-rule (4), the following sub-rule shall be substituted, namely:-

“(4) The age limit for appointment to any post in the schools shall not be less than eighteen years of age and not more than thirty eight years of age:

Provided that, the age limit shall be relaxed upto five years in case of persons belonging to reserved categories:

Provided further that, the age limit for the persons with disability and horizontal reservation shall be as prescribed by the Government, from time to time.

Explanation.- (a) “persons with disability” means the persons with disability as defined in the Rights of Persons with Disabilities Act, 2016 (49 of 2016);

(b) “horizontal reservation” means the reservation for women, ex-servicemen, project affected persons, sports person and such other category, as may be declared by the Government, from time to time.”.

5. In Schedule B of the Principal Rules,

1. for entry I, the following entry shall be substituted, namely:-

“I. EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL QUALIFICATIONS FOR PRIMARY AND HIGHER PRIMARY TEACHERS.-

(1) For standard I to V (Primary Teachers).-

(i) Educational & Professional Qualifications.- The minimum educational and professional qualifications for primary teachers shall be as per the specified in Annexure I.

(ii) **Teachers Eligibility Test.-** The candidate shall pass the Teachers Eligibility Test conducted by the Central Government

or the State Government or the agency authorized by the Central Government or the State Government, as per the guidelines laid down by the National Centre for Teachers Education (NCTE).

(2) For standard VI to VIII (Higher Primary Teachers).-

(i) Educational & Professional Qualifications.- The minimum educational and professional qualifications for higher primary teachers shall be as per the qualifications specified in Annexure-II.

(ii) Teachers Eligibility Test.- The candidate shall pass Teachers Eligibility Test conducted by the Central Government or the State Government or the agency authorized by the Central Government or the State Government, as per the guidelines laid down by National Center for Teachers Education (NCTE).

(3) For standards I to VIII, the relaxation upto 5 percent. in the qualifying marks shall be allowed to the candidates belonging reserved categories, such as SC/ ST/ OBC/ EWS/ SEBC/ PH (persons with disability).”.

(2) in entry II,-

(a) for the heading **“II. QUALIFICATIONS FOR TRAINED TEACHERS IN SECONDARY SCHOOLS AND JUNIOR COLLEGES OF EDUCATION”**

the following heading shall be substituted, namely:-

“II. EDUCATIONAL AND PROFESSIONSAL QUALIFICATIONS FOR SECONDARY TEACHERS”;

(b) in sub- entry (1),-

(i) for clause (i), the following clause shall be substituted, namely:-

“(i) The minimum educational and professional qualifications for Secondary teachers shall be as per the qualifications specified in Annexure-III.”;

(ii) clauses (ii), (iii), (iv) and (v) shall be deleted;

(c) sub- entry (5) shall be deleted.

(3) in **entry III**, -

(a) for the heading “**III. QUALIFICATIONS FOR TEACHERS IN JUNIOR COLLEGES**” the following shall be substituted, namely:-

“III. EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL QUALIFICATIONS FOR HIGHER SECONDARY/ JUNIOR COLLEGE TEACHERS”;

(b) in sub- entry (1), -

(i) for clause (a), the following clause shall be substituted, namely:-

“(a)The minimum educational and professional qualifications for higher secondary or junior college teachers shall be as per the qualifications specified in Annexure-IV :

Provided that, any other qualification recognized as equivalent to the qualifications specified in Annexure-IV by the Government or the Inter- University Board, shall be considered for the appointment as teacher in higher secondary and junior college.”;

(ii) clauses (b) and (c) shall be deleted;

(c) sub- entries (5), (6) and (7) shall be deleted.

6. After SCHEDULE I appended to the principal Rules, the following Annexures shall be added, namely :-

“ANNEXURE-I

(See SCHEDULE ‘B’ entry I)

Teaching Subjects	Educational and Professional Qualifications for Primary Teachers
All Teaching Subjects at standard I to V	Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50% marks from recognized board and 2 Years Diploma in Elementary Education (by whatever name known) OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50% marks from recognized board and 4 Years Bachelor of Elementary Education (B. El. Ed.) OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50% marks from recognized board and 2 years Diploma in Elementary Education (Special Education) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Graduation with at least 50% marks from recognized university and B.Ed. from institution recognized by National Council for Teachers Education. (Note - Who acquired the qualification of bachelor of Education from any recognized Institution shall be considered for appointment as a teacher in classes I to V provided the person so appointed as a teacher shall completed mandatorily a six months bridge course in elementary education recognized by NCTE.) OR Candidates from 865 villages which are situated within Maharashtra & Karnataka boundary region should have passed Karnataka State’s TCH exam.

ANNEXURE- II

(See SCHEDULE 'B' entry I)

Sr. No. (1)	Subjects (2)	Educational and Professional Qualification for Higher Primary Teachers (3)
1	English, Marathi, Hindi, Urdu, Kannada, Sindhi, Telugu, Gujarati, Tamil, Malayalam, Bengali, Punjabi, Sanskrit	Graduate in respective subject or General graduate having respective subject in final year with at least 50% marks from a recognized university and 2 Years Diploma in Elementary Education (By Whatever name known) or Bachelor in Education (B.Ed.) or B.Ed. (Special Education) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR According to guidelines of NCTE in the year 2002, graduate in respective subject with at least 45% marks from a recognized university and Bachelor in Education (B. Ed.) from any recognized institution. OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50% marks from recognized board and 4 year Bachelor in Elementary Education (B. El. Ed.) or 4 year B.A.Ed. (or its equivalent) in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
2	Persian	Graduate in Persian subject or General graduate having respective subject at final year or Aalim with at least 50 % marks from a recognized university and 2 Year Diploma in Elementary Education (By Whatever name known) or Bachelor in Education (B.Ed.) or B.Ed. (Special Education) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR According to guidelines of NCTE in the year 2002, graduate in respective subject with at least 45% marks from a recognized university and Bachelor in Education (B. Ed.)

		from any recognized institution. OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50 % marks from recognized board and 4 year Bachelor in Elementary Education B. El. Ed. or 4 year B.A.Ed. (or its equivalent) in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
3	Arabic	Graduate in Arabic subject or General graduate having respective subject at final year or Aalim with at least 50 % marks from a recognized university and 2 Year Diploma in Elementary Education (By Whatever name known) or Bachelor in Education (B.Ed.) or B.Ed. (Special Education) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR According to guidelines of NCTE in the year 2002, graduate in respective subject with at least 45% marks from a recognized university and Bachelor in Education (B. Ed.) from any recognized institution. OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50 % marks from recognized board and 4 year Bachelor in Elementary Education B. El. Ed. or 4 year B.A.Ed. (or its equivalent) in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
4	Mathematics	Graduate in Mathematics/ Statistics/ Electronics/ Computer Science/ Information Technology or General graduate having respective subject at final year in at least 50 % marks from a recognized university and 2 Year Diploma in Elementary Education (By Whatever name known) or Bachelor in Education (B.Ed.) or B.Ed. (Special Education) from institution recognized by National Council for

		Teachers Education. OR According to guidelines of NCTE in the year 2002, graduate in respective subject with at least 45% marks from a recognized university and Bachelor in Education (B. Ed.) from any recognized institution. OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50 % marks from recognized board and 4 year Bachelor in Elementary Education B. El. Ed. or 4 year B.A. /B.Sc. Ed. or B.A.Ed. /B. Sc. Ed. (or its equivalent) in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
5	Science	Graduate in Physics/Chemistry/Botany/ Zoology/ Life Science/ Environmental Science/ Microbiology/ Biotechnology/ Biochemistry/ Agriculture Science or General graduate having respective subject at final year with
		at least 50% marks from a recognized university and 2 Year Diploma in Elementary Education (By Whatever name known) or Bachelor in Education (B.Ed.) or B.Ed. (Special Education) from institution recognized by National Council for Teachers Education OR According to guidelines of NCTE in the year 2002, graduate in respective subject with at least 45% marks from a recognized university and Bachelor in Education (B. Ed.) from any recognized institution. OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50% marks from recognized board and 4 year Bachelor in Elementary Education B. El. Ed. or 4 year B. Sc. Ed (or its equivalent) in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.

6	History, Geography, Social Science	Graduate in History/ Geography/Economics/ Political Science/ Sociology/ Public Administration or General graduate having respective subject at final year with at least 50% marks from a recognized university and 2 Year Diploma in Elementary Education (By Whatever name known) or Bachelor in Education (B.Ed.) or B.Ed. (Special Education) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR According to guidelines of NCTE in the year 2002, graduate in respective subject with at least 45% marks from a recognized university and Bachelor in Education (B. Ed.) from any recognized institution. OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50 % marks from recognized board and 4 year Bachelor in Elementary Education B. El. Ed. or 4 year B.A.Ed. (or its equivalent) in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
7	Mathematics and Science	Graduate in Mathematics / Statistics/ Physics/ Chemistry/ Botany/ Zoology/ Life Sciences/ Environmental Science or General graduate having respective subject at final year with at least 50 % marks from a recognized university and 2 Year Diploma in Elementary Education (By Whatever name known) or Bachelor in Education (B.Ed.) or B.Ed. (Special Education) from institution recognized by National Council for Teachers Education.
		OR According to guidelines of NCTE in the year 2002, graduate in respective subject with at least 45% marks from a recognized university and Bachelor in Education (B. Ed.) from any recognized institution. OR Senior Secondary (or its equivalent) with at least 50 %

		marks from recognized board and 4 year Bachelor in Elementary Education B. El. Ed. or 4 year B.A. /B. Sc. Ed. or B.A.Ed. /B. Sc. Ed. (or its equivalent) in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
8	TCH	Candidates from 865 villages which are situated within Maharashtra & Karnataka boundary region and graduated in any of the subjects mentioned in above serial numbers 1 to 7 should have passed Karnataka State's TCH exam.

ANNEXURE- III

(See Schedule 'B' entry II)

Sr.No.	Subjects	Educational and Professional Qualification for Secondary Teachers
(1)	(2)	(3)
1	English, Marathi, Hindi, Urdu, Kannada, Sindhi, Telugu, Gujarati, Tamil, Malayalam, Bengali, Punjabi, Sanskrit, Pali, Ardhamagadhi, German, French, Russian, Japanese	Graduate in respective subject or General Graduate having respective subject at final year with at least 50 % marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B.A.Ed. (or its equivalent) in respective subject with at least 50 % in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
2	Persian	Graduate in Persian language subject or General Graduate having respective subject at final year or Aalim with at least 50 % marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B.A.Ed. (or its equivalent) with at least 50 % in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
3	Arabic	Graduate in Arabic language subject or General Graduate having respective subject at final year or Aalim or Fazil with at least 50 % marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B.A.Ed. (or its equivalent) with at least

		50 % in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
4	Mathematics	Graduate in Mathematics/ Statistics/ Electronics/ Computer Science/ Information Technology or General Graduate having respective subject at final year with at least 50 % marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B. Sc. Ed./ B.A.Ed. (or its equivalent) with at least 50 % marks in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
5	Science	Graduate in Physics/Chemistry/Botany/Zoology/Life Science/ Environmental Science/Microbiology/ Biotechnology/Biochemistry/Agriculture Science or General Graduate having respective subject at final year with at least 50 % marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B. Sc. Ed. (or its equivalent) with at least 50% marks in respective subject from National Council for Teacher Education recognized institution.
6	History	Graduate in History/ Political Science/Sociology subject or General Graduate having respective subject at final year with at least 50 % marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B.A.Ed. (or its equivalent) in respective subject with at least 50 % marks in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
7	Geography	Graduate in Geography subject or General Graduate having respective subject at final year (by whatever name known) with at least 50 % marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B.A.Ed. / B. Sc. Ed. (or its equivalent) with at least 50% marks in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
8	Mathematics and Science	Graduate in Mathematics/ Statistics/physics/Chemistry/ Botany/ Zoology/ Life Sciences/ Environmental Science or General Graduate having respective subject at final year with at least 50 % marks from a recognized university and

		Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B.A.Ed. / B. Sc. Ed. (or its equivalent) with at least 50 % marks in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
9	Social Science	Graduate in History/Geography/ Sociology/ Political Science/ Politics/ Economics/ Public Administration or General Graduate having respective subject at final year with at least 50% marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B.A.Ed. (or its equivalent) with at least 50% marks in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
10	Defense Studies	Graduate in respective subject or General Graduate having respective subject at final year (by whatever name known) with at least 50 % marks from a recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR 4 years degree of B.A.Ed. / B. Sc. Ed. (or its equivalent) with at least 50 % marks in respective subject from institution recognized by National Council for Teachers Education.
11	Physical Education	Bachelor's degree with Physical Education as an elective subject with 50 % marks. OR Bachelor's degree with Physical Education as an elective subject with 45 % marks and participation in National or State or Inter –University competitions in sports or games or athletics recognized by association of Indian University or Indian Olympic Association. OR Bachelor's degree with 45 % marks and having participated in National or State or Inter- University sports or games or athletics. OR For deputed in-service candidates (<i>i.e.</i> trained physical education teachers/coaches) Graduation with 45 % marks and at least 3 years of teaching experience as per the national council for Teacher Education (Recognition norms and Procedure) Regulations, 2009. OR Graduate in Physical Education with 40 % marks OR Graduate with Physical Education as an elective subject with 40% marks

		OR Graduate who participated school, Inter –Collegiate in sports / games or passed NCC ‘C’ Certificate in accordance with the National Council for Teacher Education (Recognition Norms and procedure) Regulation, 2007 notified on 10.12.2007
		OR Graduate in Physical Education <i>i.e.</i> B. P. Ed. Course (or its equivalent) of 3 years duration OR Graduate having represented State/ University in sports/games/athletics OR Graduate who has secured 1st, 2nd, or 3rd Position in Inter-Collegiate sports/games tournaments possessing NCC ‘C’ certificate or passed basic course in Adventure Sports. OR Graduate with one year training Program in sports science, sports management, sports coaching, yoga, Olympic Education, Sports journalism etc. (in Accordance with the national council for teacher education (form of application for recognition , the time limit of submission of application, determination of norms and standards for recognition of teacher education programs and permission to start new course or training) Regulations 2002 notified on 13.11.2002 AND Bachelor of Physical Education (B. P. Ed.) of at least one year duration (or its equivalent) from institution recognized by National Council for Teachers Education.

ANNEXURE- IV

(See Schedule ‘B’ entry III)

Sr. No.	Subjects	Educational and Professional Qualification for Higher Secondary/ Junior College Teachers
(1)	(2)	(3)
1	English , Marathi, Hindi, Urdu, Kannada, Sindhi, Telugu, Gujarati, Tamil, Malayalam, Bengali, Punjabi, Sanskrit, Pali,	Post Graduate in respective subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education.

	Ardhamagadhi, German, French, Russian, Japanese, Spanish, Chinese	OR Post Graduate in respective subject with at least 50% or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.A. Ed. (or its equivalent) in respective subject from any NCTE recognized institution.
2	Persian	Post Graduate in Persian subject or Fazil with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Persian subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.A .Ed. (or its equivalent) in respective subject from any NCTE recognized institution.
3	Arabic	Post Graduate in Arabic subject with at least 50% or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from National council for Teacher Education recognized institution. OR Post Graduate in Arabic subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.A .Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
4	Maharashtri Prakrut	Post Graduate in Sanskrit/ Pali/Ardhamagadhi subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Sanskrit/ Pali/Ardhamagadhi subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.A. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
5	Mathematics	Post Graduate in Mathematics/ Statistics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education.

		OR Post Graduate in Mathematics/ Statistics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.A .Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
6	History, Geography, Political Science, Economics , Psychology, Geology, Sociology, Defense Studies, Public Administration, Library & Information Science	Post Graduate in respective subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in respective subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.A .Ed. (or its equivalent) from institution recognized by National Council for Teachers Education.
7	Logic, Philosophy	Post Graduate in Philosophy/ Logic subject with at least 50 % marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Philosophy/ Logic subject with at least 50 % marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.A .Ed. (or its equivalent) from institution recognized by National Council for Teachers Education.
8	Textiles	Post Graduate in Chemistry /Textile subject with at least 50 % marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Chemistry /Textile subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. A. Ed. (or its equivalent) from institution recognized by National Council for Teachers Education.

9	Education	Post Graduate in Education subject with at least 50 % marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university / from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Education subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University/any NCTE recognized institution and 4 year B.A.Ed./ B. Sc. Ed. (or its equivalent) from institution recognized by National Council for Teachers Education.
10	Physics	Post Graduate in Physics/ Electronics/ Applied physics/Nuclear Physics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Physics/ Electronics/ Applied physics/Nuclear Physics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
11	Chemistry	Post Graduate in Chemistry (Organic/ Inorganic/ Physical/ Biochemistry/ Analytical) subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Chemistry (Organic/ Inorganic/ Physical/ Biochemistry/ Analytical) subject with at least 50% or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
12	Biology	Post Graduate in Botany/Zoology/ Environmental Science/Life Sciences/Bio Sciences/ Microbiology/Molecular biology/ Plant physiology/ Biotechnology/ Agriculture and Pest Management/ Genetics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education.

12	Biology	Post Graduate in Botany/Zoology/ Environmental Science/Life Sciences/Bio Sciences/ Microbiology/Molecular biology/ Plant physiology/ Biotechnology/ Agriculture and Pest Management/ Genetics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Botany/Zoology/ Environmental Science/Life Sciences/Bio Sciences/ Microbiology/Molecular biology/ Plant physiology/ Biotechnology/ Agriculture and pest management/ Genetics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
13	Animal Science and Technology	Post Graduate in Veterinary sciences/ Biotechnology/ Zoology/Life Sciences subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Veterinary sciences/ Biotechnology/ Zoology/Life Sciences subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
14	Agricultural Science and Technology	Post Graduate in Agriculture sciences/ Biotechnology/Botany/Life Sciences/ Microbiology subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Agriculture sciences/ Biotechnology/Botany/Life Sciences/ Microbiology subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.

		OR Post Graduate in Agriculture sciences/ Biotechnology/Botany/Life Sciences/ Microbiology subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
15	Food Science and Technology	Post Graduate in Food Science/ Food Processing/ Food technology subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Food Science/ Food Processing/ Food technology subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
16	Home Management	Post Graduate in Home Science/ Home Economics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Home Science/ Home Economics subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
17	Information Technology	Post Graduate in Computer Science/ Computer application / Computer management subject at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Philosophy subject at least 50% or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.

18	Book keeping and Accountancy	Post Graduate in Commerce subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Commerce subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B.A .Ed./B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution. Note – M.Com applied /business economics shall not be eligible
19	Organization of Commerce and management	Post Graduate in Commerce subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Commerce subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and B.A .Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution. Note – M.Com applied /business economics shall not be

		eligible
20	Secretarial Practice	Post Graduate in Commerce subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Commerce subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and B.A .Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution. Note – M.Com applied /business economics shall not be eligible
21	Co-operation	Post Graduate in Commerce subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education.
		OR Post Graduate in Commerce subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and B.A .Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution. Note- M.Com applied /business economics shall not be eligible

22	Design and Color	GD Art with Graphic Designing / B.Arch.
23	History of Arts and Appreciation	GD Art with Graphic Designing / B.Arch.
24	History of Development of Indian Music, Vocal Light Music, Vocal Classical music, Instrumental Music	Any Recognized Degree in relevant subject from recognized University/Institute
25	Child Development	Post Graduate in Home Science/ Home Economics/ Psychology/ Child Development subject with at least 50% marks , Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Home Science/ Home Economics/ Psychology/ Child Development subject with at least 50% marks, Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
26	Health and physical Education	Any Graduate with at least 50% marks from recognized university and Post graduate in physical Education (M. P. Ed.) from a National Council for Teacher Education recognized institution.

27	Environment Education	Post Graduate in Environmental Science with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized university and Bachelor of Education (B.Ed.) from institution recognized by National Council for Teachers Education. OR Post Graduate in Environmental Science subject with at least 50% marks or Equivalent Credit Grade (CGPA*) from recognized University and 4 year B. Sc. Ed. (or its equivalent) from any NCTE recognized institution.
----	-----------------------	--

By order and in the name of the Governor of Maharashtra,

SWATI NANAL,
Deputy Secretary to Government.